

Tabgaç Hükümdarı Xiao Wendi'nin Çinleşme Politikası ve Altı Uç Ayaklanması

Gökçen Kapusuzoğlu*

Giriş

Xianbeilerin¹ Tabgaç boyu² tarafından kurulan Kuzey Wei Devleti (北魏386-534), Güney- Kuzey Hanedanları (南北朝420 - 589) döneminin kuzey bölgesinde kurulan ilk hanedandır. Kuzey Wei Devleti daha sonra 534 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmış, Doğu Wei (東魏) 550 yılında yıkılarak yerine Kuzey Qi Devleti (北齊) kurulmuş, Batı Wei Devleti (西魏) ise 557 yılında yıkılarak Kuzey Zhou Devleti (北周) kurulmuştur.

Tabgaç Wei hükümdarı Xiao Mingdi (孝明帝510 – 528) yönetiminin sonlarında yönetimin yozlaşması, burjuvaların zenginleşmesi, ağır gelen vergiler ve askerî baskılar sebebiyle halk ülkeyi terk etmeye başlamıştır. Bu sırada kuzey sınırlarını koruyan komutanlar, yönetimin bu tutumundan rahatsız olmuşlar ve kuzey sınırındaki altı garnizonda isyan başlatmışlardır. Nehrin kuzeyindeki diğer boylar da ardi ardına askerler göndererek ayaklanmaya destek vermişlerdir. Ayaklanma, Wei yönetimini sarsacak kadar etkili olmuştur. Sınır devriyeleri ellerine geçen bu fırsat sayesinde oldukça güçlenmişlerdir, bunlar arasında en güçlü olanı Er-zhu-rong (尔朱榮493 - 530)'dur.³

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman/TÜRKİYE, gokcenkapusuzoglu@kmu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6188-1188

- 1 “Xianbeiler (鮮卑), Doğu Hu'larının [bir] koludurlar. Xianbei Dağı'nda yaşadıkları için böyle adlandırılmışlardır. Dilleri ve gelenekleri Wuhuanlar ile aynıdır. Evlenmeden önce saçlarını kazır, bahar aylarında [bir] suyun etrafında toplanırlar; [yemek] yiyip, eğlenirler ardından eş seçerlerdi.” Fan Ye 範曄, Sonraki Han Kayıtları 後漢書, Zhonghua Shuju, Pekin 1988, s. 2985.
- 2 Çince kaynaklardan Tong Dian'de Tabgaçlar için “Xianbeilerin başka bir boyudur” ifadesi kullanılmıştır. Du You 杜佑, Tong Dian 通典, Zhonghua Shuju, Pekin, 2002, s. 5373. Ayrıca Kürşat Yıldırım, Kuzey Xianbeilerin esasını Tabgaçların oluşturduğunu belirmiştir. Kürşat Yıldırım, “Erken Tabgaç (To-pa) Tarihinin Ana Hatları (Wei Shu'nun İlk Bölümüne Göre)”, Turkish Studies, Vol 7/3 Summer, 2012, s. 2714.
- 3 Jiehu (羯胡) soyundan olan Er-zhu-rong, Kuzey Xiurong (北秀容) bölgesindedir. Ataları Zhurong Vadisi'nde yaşadığı için bu soy ismini almışlardır. Uzun yıllar boyunca liderlik etmiştir. Boy beyliğini ailesinden miras almıştır. Wei sarayında uzun bir süre komutanlık yapmıştır. Kuzey

Kuzey garnizonları da denilen altı garnizonda yaşayan halk, Xianbei soyundan olan Tabgaçlar, daha sonra bu bölgelere göç ettirilen Çinliler ve diğer yabancı halklar, son olarak da cezalarını çekmeleri için gönderilen suçlular olarak tasnif edilebilmektedir.⁴ Hükümdar Wen Chengdi (文成帝 440 – 465) yönetim döneminin son yıllarında vatana ihanet dışında, adam öldürme ve hırsızlık gibi adi suçların ölüm cezasıyla cezalandırılmaması, bu suçluların sürgün edilerek sınır bölgelerini koruma görevinde kullanılmaları önerisinin kabul edilmesiyle, suçlular kuzeydeki altı bölgeye sürgün edilmeye başlanmıştır. İlerleyen yıllarda ise suçu fark etmeksizin pek çok fail bu bölgelere sürgün edilmiştir.⁵ Kuzey Wei yönetiminin kuzeydeki altı garnizonu kurma sebebi öncelikle başkent Ping Cheng'ı (平城)⁶, Rouran (柔然)⁷ saldırılarından korumak, ardından da buralara yerleştirdikleri yabancı halkları kontrol etmek ve baskı altında tutmaktır.⁸

Sözü edilen Altı Uç, bugün Çin'in Shanxi Datong (山西大同) bölgesine tekabül eden ve Tabgaç Wei Devleti'nin eski başkenti olan Ping Cheng şehrinin, kuzey sınırlarında kurulan altı askerî bölgedir. Bunlar batıdan doğuya doğru: Woye (沃野)⁹,

Wei döneminin son yıllarında meydana gelen ve her yanı saran karmaşa ortamından faydalanan Er-zhu-rong, fırsattan istifade bütün hayvanlarını dağıtarak, civardaki dürüst ve cesur adamları toplamıştır. Onlara at ve savaş giysisi vererek kendi boyunun gücünü artırmıştır. Biyografisi için bakınız: Wei Shou魏收, Wei Shu魏書 (Wei Kayıtları), Zhonghua Shuju, Pekin, 1988, s. 1643; Li Yanshou 李延寿, Bei Shi 北史 (Kuzey Tarihi), Zhonghua Shuju, Pekin 1988, s. 1751.

- 4 Yang Yaokun 杨耀坤, "Kuzey Wei Dönemi Sonlarındaki Kuzey Uçları Ayaklanması Analizi北魏末年北镇暴动分析", Tarih Araştırmaları Dergisi, Pekin 1978, s. 63.
- 5 Yang Yaokun 杨耀坤, "Kuzey Wei Dönemi Sonlarındaki Kuzey Uçları Ayaklanması Analizi北魏末年北镇暴动分析", Tarih Araştırmaları Dergisi, Pekin 1978, s. 64, 65.
- 6 Pingcheng, günümüzde Çin'in Shanxi bölgesinin Datong şehrinin kuzeydoğusuna tekabül etmektedir Xia Zhengnong 夏征农, Cihai Ansiklopedik Sözlük辞海, 上海辞书出版社 Shanghai Cishu Chubanshe, Shanghai 1999, s. 50.
- 7 Farklı kaynaklarda Ruru 茹茹, Ruirui 芮芮, Juanjuan/Ruanruan 蠕蠕 şeklinde farklı yazılışları olan Rouran halkı, Göktürklerden önce bölgeye hâkim olan konargöçer bir kavimdir. Bildiriye konu olan ayaklanmayı ele alan temel kaynaklarda kendilerinden Rouranlar olarak söz edildiği için bu ismin kullanılması tercih edilmiştir. Çince kaynaklardan Wei Kayıtları ve Kuzey Tarihi'nde bu halka ait biyografi mevcuttur. Detaylı bilgi için bakınız: Wolfram Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları, çev. Nimet Uluğtuğ, TTK, Ankara 1942, s. 100; Peter B. Golden, Türk Halkları Tarihine Giriş, çev. Osman Karatay, Ötüken, İstanbul 2013, s. 89; Gürhan Kırilen, Göktürklerden Önce Türkler, Gece Kitaplığı, Ankara 2015, s. 89.
- 8 Yang Yaokun 杨耀坤, "Kuzey Wei Dönemi Sonlarındaki Kuzey Uçları Ayaklanması Analizi北魏末年北镇暴动分析", Tarih Araştırmaları Dergisi, Pekin 1978, s. 65.
- 9 Kuzey Wei döneminde kurulan altı askerî garnizondan biri olan Woye, günümüzde İç Moğolistan'da Wuyuan'ın kuzeydoğusunda, Wujia Nehri'nin kuzeyinde yer almaktadır. Altı Uç Ayaklanması Po-liu-han-ba-ling tarafından burada başlatılmıştır. Xia Zhengnong, *age.*, s. 1069.

Huaishuo (懷朔)¹⁰, Fuming (撫冥)¹¹, Wuchuan (武川)¹², Rouxuan (柔玄)¹³ ve Huaihuang'dır (懷荒).¹⁴ Tabgaç Hükümdarı Taiwu tarafından inşa ettirilen bu askerî şehirler esas itibarıyla Rouranlara karşı sınırı korumak için kurulmuştur. Bu garnizonlar Sarı Irmağın kuzeye doğru taşıdığı en yüksek noktadan başlayarak doğuya doğru bugünkü Ping Yuan bölgesine zikzak biçiminde yayılır, her bir garnizon arası en az yüz km'dir. Batıdaki en uç garnizonla doğudaki en uç garnizon arası uzaklık yaklaşık beş yüz km'dir.¹⁵

Altı Garnizon'un yönetiminde diğer halklara nispeten Xianbei halkı çok daha etkili olmuş; ayaklanma, kuzey sınırlarındaki Xianbei halkının Tabgaç Wei hükümdarı Xiao Wendi'nin Tabgaçlara karşı uyguladığı Çinleşme politikasına¹⁶ karşı çıkması sonucu meydana gelmiştir. Gaohuan (高歡496 - 547)¹⁷ ve Yü-wen-tai (宇文泰507 - 556)¹⁸ gibi isimler Çinleşme politikasına karşı çıkıp, Xianbei kültürünü korumak isteyen bu ayaklanmanın yükselen gücü olmuşlardır.

- 10 Altı Garnizondan biri olan Huaishuo, günümüzde İç Moğolistan'da Guyang'ın güneybatısındadır. Xia Zhengnong, *age.*, s. 1191.
- 11 Fuming, günümüzde İç Moğolistan'daki Siziwang Sancağı'nın güneydoğusunda yer almaktadır. Xia Zhengnong, *age.*, s. 810.
- 12 Ayaklanmaya dâhil olan garnizonlardan olan Wuchuan, günümüzde İç Moğolistan'da Wuchuan ilçesinin güneybatısındadır. Xia Zhengnong, *age.*, s. 863.
- 13 Rouxuan, günümüzde İç Moğolistan'da Xinghe ilçesinin kuzeybatısındadır. Xia Zhengnong, *age.*, s. 2188.
- 14 Wei komutanlarından birinin öldürüldüğü ve ayaklanmanın ilk adımının atıldığı Huaishen, günümüzde Çin'in Hebei bölgesinde Zhangbei ilçesindedir. Xia Zhengnong, *age.*, s. 1191.
- 15 Çin Tarihi Büyük Sözlüğü (Zhongguo Lishi Da Cidian), C 1, s. 555, Shanghai 2000'den akt. Kürşat Yıldırım, "Çin'in Bozkırlı Kavimlerle Mücadele Siyaseti ve Stratejisi: Juanjuan'lar Misali (Mîladi III-VI. Yüzyıl)" Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 199, 2012, s. 231.
- 16 Wei hükümdarı Xiao Wendi döneminde başlayan, Çinleşme politikası, halkın geçim kaynağı olan tarım politikasının ve bölgede yaşayan nüfusun yönetim şeklinin değiştirildiği, başkentün güneye taşındığı, yasalarda değişikliklerin yapıldığı, Çin sınırlarında yaşayan yabancı halklara yeni soyadlarının verildiği devrim niteliğinde bir politikadır.
- 17 İleride kurulacak Kuzey Qi Devleti'nin ilk hükümdarı olacak Gaohuan, Xianbei kültürünü benimsemiş bir Çindir. Memleketi, Kuzey Wei döneminde kurulan altı askerî uçtan Huaishuo'dur. 534 yılında Kuzey Wei hükümdarı Xiao Mingdi'yi tahttan indirerek yerine Xiao Jingdi'yi (孝景帝) oturmuş ve başkentü günümüzde Hebei'e tekabül eden Yecheng'a (鄜城) taşıyarak Kuzey Wei'in doğu ve batı olarak ayrılmasına sebep olmuştur. Biyografisi için bakınız: Li Baiyao, *age.*, s. 209; Li Yanshou, *age.*, s. 1.
- 18 Xianbei soyundan gelen Yü-wen-tai, Batı Wei Devleti'nden sonra kurulan Kuzey Zhou Devleti'nin ilk hükümdarıdır. Güney - Kuzey Hanedanları döneminin öne çıkan savaş stratejisti ve generallerindendir. Memleketi, altı askerî uçtan Wuchuan'dır. Biyografisi için bakınız: Linghu Defen 令狐德棻, Zhou Shu 周書, (Zhou Kayıtları), Zhonghua Shuju, Pekin 1988, s. 1; Li Yanshou, *age.*, s. 311.

Yü-wen-tai ile Gaohuan'ın grupları ikiye ayrılarak Wuchuan ve Huaishuo'da ayaklanmayı başlatmışlardır. Altı uçtaki askerler, önceden ülkelerinin kuzey sınırlarını korumuş ve sosyal statüleri üst düzeyde olmuştur. Ancak Çinleşme politikasıyla sosyal statüleri düşmüş, daha önceden devlete bağlıyken sahip oldukları haklar ellerinden alınmıştır. Bu sebeple Gaohuan ve Yü-wen-tai'in gruplarının ayaklanmalarının asıl sebebi Çinleşme karşıtı olmalarıdır.¹⁹

Ayaklanma

Hükümdar Xiao Wendi (孝文帝467 - 499), topraklarını Rouranlardan korumak için başkenti Ping Cheng'dan güneydeki Luoyang'a (洛陽)²⁰ taşımıştır.²¹ Bu sırada kuzeydeki topraklar dönemin güçlü halkı Rouranlar tarafından yönetilmekteydi. Daha iç bölgelerde ise Gaochelar (高車)²² ve Dağ Huları (山胡)²³ birlikte yaşamaktaydılar. Hükümdar Wen Chengdi yönetiminden sonra hapis cezası alan suçlular, ölüme mahkûm edilenler ve sürgün edilecekler bu garnizonlara gönderilmişlerdir. Bundan sonra bölgedeki halkın sosyal statüsü giderek düşmüştür. Daha sonraki yıllarda meydana gelen kuraklıkla birlikte garnizonların ateşi daha da yükselmiştir.

Ayaklanmanın çıkmasında rol oynayan etkin güç, bölgedeki çoğunluğu oluşturan Chile (敕勒)²⁴ halkı olmuştur.²⁵ Tabgaç Wei yöneticileri, ele geçirdikleri topraklarda yaşayan halkları kuzeydeki çeşitli bölgelere, özellikle altı garnizona göç ettirmişlerdir, göç ettirilen bu halklar daha sonradan altı garnizonun asıl halkı konumuna gelmişlerdir.²⁶

19 Qj Meng 祁萌- Zhao Yue 赵悦, "Wei-Jin Güney-Kuzey Hanedanları Dönemi Yecheng Şehri'nin Tarihsel Olarak Karşılaştığı Kayıpların Analizi 浅析魏晋南北朝时期邺城历史机遇的丧失", Anyang Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 4 (2012), s. 61.

20 Çin'in eski başkentlerinden olan Luoyang, Henan eyaletinin batısındadır. Xia Zhengnong, *age.*, 1110.

21 Wei Shou, *age.*, s. 173; Li Yanshou, *age.*, s. 111.

22 Gaochelar, Dingling ve Chile olarak bilinen halkların devamıdır, en belirgin özellikleri yüksek tekerlekli arabalarının olmasıdır. Kirilen, *age.*, s. 42. Lu-hun Gölü'nün kuzeybatısında yaşarlar, Juan-juanların komşusudurlar. Eberhard, *age.*, s. 72.

23 Dağ Huları, Ji hu (稽胡) ve Bu Luo Ji (步落稽) olarak da bilinmektedirler. Kuzey Tarihi'nde yer alan biyografilerinde; "Hunların soyundandırlar. Liu-yuan-hai'in beş boyunun torunlarındandırlar. Başka bir söylenceye göre de Dağ Rongları ve Kızıl Dilerin soyundandırlar" denilmektedir. Li Yanshou, *age.*, s. 3194; Linghu Defen, *age.*, s. 896.

24 Chile halkı eski Çin'in kuzeyinde avcı - göçer hayat süren halklardan biridir. Gaoche halkı ile aynı soydan gelirler.

25 Yang Yaokun 杨耀坤, "Kuzey Wei Dönemi Sonlarındaki Kuzey Uçları Ayaklanması Analizi 北魏末年北镇暴动分析", Tarih Araştırmaları Dergisi, Pekin 1978, s. 63,64.

26 Yang Yaokun 杨耀坤, "Kuzey Wei Dönemi Sonlarındaki Kuzey Uçları Ayaklanması Analizi 北魏末年北镇暴动分析", Tarih Araştırmaları Dergisi, Pekin 1978, s. 64.

Xiao Wendi'nin başkenti güneye taşınmasıyla ekonominin merkezi de güneye kaymıştır. Böylece kuzeydeki askerî garnizonlar eski önemini yitirmiştir. Çin'in iç bölgelerindeki yabancı halklar, Tabgaçlar dâhil, Çinleşmeye başlamışken; kuzey sınırındaki "Altı Garnizon" kendi Xianbei kültürünü korumaya devam etmiştir. Başkent Luoyang'a taşındıktan sonra kuzey uçlarda kalan Xianbei halkı ve Xianbeileşen Çinliler ile güneye göç eden Xianbei aristokratları arasında sınıfsal fark ortaya çıkmış, güneydekilerin terfi ve rütbeleri kuzeydeki yerel halk ile kıyaslanamaz hale gelmiştir.

523 yılına gelindiğinde Rouran ülkesinde kıtlık çıkmış ve Rouranlar Wei Devleti'nden yardım istemişlerdir. Ancak beklenen yardım gelmeyince Rouranlar Tabgaç sınırlarını yağmalamaya başlamışlardır. Saldırıya uğrayan ve erzakı tükenen Huaihuang Garnizonu, merkezî yönetimden yiyecek talep etmiş ancak talepleri reddedilince Muhafız Komutanı Yüjing'i öldürerek başkaldırmışlardır.²⁷

524 yılının üçüncü ayında Woye Garnizonu'ndan Hun soylusu Po-liu-han-baling (破六韓拔薩 ? - 525)²⁸ de adamlarıyla karışıklık çıkarmış ve ayaklanmanın önderi olmuştur. Ardından da Woye Garnizonu'nun adını "Yuan Zhen Beyliği 元真王" olarak değiştirmiştir.²⁹ Civardaki diğer garnizonların halkları da tek tek bu ayaklanmaya destek vermişlerdir. Po-liu-han-baling askerleriyle güneye ilerlerken, diğer taraftan da Xianbei soyundan Wei-ke-gu'yu (衛可孤) Wuchuan ve Huaishuo garnizonlarını kuşatması için göndermiştir. Bu sırada Huaishuo generallerinden Yangjun (楊鈞), He-bo-du-bo (賀拔度拔) ile üç oğlunu (He-bo-xun賀拔允、He-bo-sheng賀拔勝、He-bo-yue賀拔岳)³⁰ ordunun başına getirerek isyancılara direnmelerini emretmiştir. Wei yönetimi de General Yuanyu'yü (元彧) askerleriyle Po-liu-han-baling'i kontrol altına alması için kuzeye göndermiştir.

524 yılının dördüncü ayında Gao Ping (高平) Garnizonu ahalisinden He-lian-en (赫連恩) isyan etmiş ve Chilelerin reisi Hu-chen'ı (胡琛) Gao Ping Beyi yapmıştır. Wei-ke-gu, Huaishuo ve Wuchuan'ı kuşatarak He-bo-du-bo ve oğlu He-bo-sheng'i esir almış, Po-liu-han-baling ise Wei generali Yuanyu'yü Wuyuan'de yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilgi yüzünden Yuanyu'nün rütbesi sökülüştür. Anbei Generali

27 Sima Guang 司馬光, Zizhi Tongjian 資治通鑑, Zhonghua Shuju, Pekin 1988, 4672.

28 Çince adı, kaynaklarda Po-luo-han破落汗ve Po-luo-han破落韓şeklinde de geçen Po-liu-han-baling, Altı Uç Ayaklanması'nın lideridir. Hun kökenli olduğu bilinen Po-liu-han-baling'e ait bir biyografi kaydedilmemiştir. Çince kaynaklardan Kuzey Tarihi, Kuzey Qi Kayıtları, Zhou Kayıtları ve Wei Kayıtları'nda yalnızca isyanla ilgili kayıtlarda adı geçmektedir.

29 Sima Guang, *age.*, s. 4677.

30 Xianbei soyundan olan bu aile, Güney-Kuzey Hanedanları döneminde Kuzey Wei ve Batı Wei Hanedanı'nda komutanlık yapmışlardır. Biyografileri için bakınız: Linghu Defen, *age.*, s. 215.

Li Shuren'ı (李叔仁) ise Baidao'da yenilgiye uğratan Po-liu-han-ba-ling gücünü günden güne artırmıştır.³¹

Hükümdar Xiao Mingdi de diğer taraftan komutan ve askerlerini isyancıların üzerine göndermeye devam etmiştir. Ancak Weixia (魏夏)³², Dongxia (東夏)³³, You (幽)³⁴ ve Liang (涼)³⁵ bölgelerinde de Po-liu-han-ba-ling'i destekleyen Tabgaç Wei karşıtları bir araya gelerek saldırı ve işgale başlamışlardır. Bu işgalcilerden bir grup da bir araya gelerek Qin Zhou'a (秦州) girmişler ve Qin Zhou Ceza Kâtibi Li Yan'ı (李彦), kendilerine karşı acımasız davrandığı gerekçesiyle yakalayıp öldürmüşlerdir. Adından da Mo-she-da-ti'yi (莫折大提 ?-524)³⁶ başa geçirmişlerdir. Da-di kendisine Qin Beyi unvanını almıştır.³⁷ Güney Qin Zhou'a da saldıran isyancılar Güney Qin Zhou Ceza Kâtibi Cui You'u (崔遊) kaçmak üzereyken yakalayıp öldürmüşler, şehri Mo-she-da-di'ye teslim etmişlerdir. Çok geçmeden Mo-she-da-di ölmüş yerine oğlu Mo-she-nian-sheng (莫折念生 ?-527)³⁸ geçmiştir.³⁹

Doğudan ve batıdan Chile boyları da isyan etmeye başlamışlar, tamamı Po-liu-han-ba-ling'e bağlanmıştır. Çaresiz kalan Tabgaç Wei yönetimi isyanı bastırmak ve yönetimi tekrar sağlamlaştırmak için Rouranlardan yardım istemek zorunda kalmıştır. 525 yılının üçüncü ayında Rouran Kağamı A-na-gui (阿那瓌 ?-552),⁴⁰ Wei yönetiminin çağrısını kabul etmiş, Wuchuan'dan Woye'ye yüz bin asker sevk ederek, isyanı bastırmaya yönelmiştir.⁴¹

31 Sima Guang, *age.*, s. 4678.

32 Günümüzde yaklaşık olarak Çin'in İç Moğolistan Özerk Bölgesi'ne tekabül etmektedir.

33 Çin'in Shaanxi Eyaleti kastedilmektedir.

34 Eski dokuz önemli bölgeden biri olan You Zhou, günümüzde Pekin, Hebei'nin kuzeyi ve Liaoning'in bir bölümüne tekabül etmektedir. Xia Zhengnong, *age.*, s. 952

35 Liang Zhou, bugün Çin'in Gansu eyaletidir. Zang Lihe 藏励赫, 中国古今地名大辞典 (Çin Eski ve Yeni Yer Adları Büyük Sözlüğü), 商务印书馆 Shangwu Yinshuguan, Hong Kong 1982, s. 821.

36 Mo-she-da-ti Kuzey Wei döneminin son yıllarında çıkan halk ayaklanmasının önderlerindedir. Qiang soyundan olan Mo-she-da-di günümüzde Gansu'nun Tianshui (天水) bölgesine tekabül eden Qin Zhou halkındandır.

37 Sima Guang, *age.*, s. 4680.

38 Babasının ölümünden sonra Qin Zhou'daki ayaklanmanın önderliğini üstlenen Mo-she-nian-sheng, Mo-she-da-ti'nin dördüncü oğludur.

39 Sima Guang, *age.*, s. 4680.

40 Rouran soyundan gelen A-na-gui, 520 yılında Rouran Kağamı olmuş ve 525 yılında Altı Uç Ayaklanması'nın liderlerinden Po-liu-han-ba-ling'i yenilgiye uğratmış, sonradan Göktürkler tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

41 Sima Guang, *age.*, s. 4695.

Po-liu-han-ba-ling, Wuyuan'de Wei askerlerini komuta eden He-bo-sheng'in topladığı iki yüz kişilik orduyla karşılaşmış ve onları yenilgiye uğratarak geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Ancak daha sonra Wei yönetiminin ikna ettiği batıdaki Töles boylarından toplanan otuz bin kişilik ordu Po-liu-han-ba-ling'in önderliğindeki askerlerin yolunu keserek onları yenilgiye uğratmıştır. Ardından da A-na-gui'in ordusunun saldırısına uğrayan Po-liu-han-ba-ling sonunda öldürülmüştür. İsyanın liderinin ölmesiyle, esir alınan ve yakalanan iki yüz bin isyancı asker Ji (冀),⁴² Ding (定)⁴³ ve Ying (瀛)⁴⁴ bölgelerine gönderilmişlerdir. Altı Uç Ayaklanması başarısız olmuş fakat Tabgaç yönetiminin gücü ve otoritesi fazlasıyla zayıflamıştır.

Altı Uç Ayaklanması ve bu ayaklanmanın önemli komutanlarına ait bilgiler, Çin resmî kaynaklarından Wei Kayıtları, Zhou Kayıtları ve Kuzey Qi Kayıtları'nda yer almaktadır. Özellikle isyancılara ait biyografiler Kuzey Qi ve Zhou Kayıtları'nda mevcuttur. Kuzey Qi Kayıtları'nın yazarları baba-oğul olan Li Delin ve Li Baiyao, Çin halkının “karanlık dönemler” olarak adlandırılan yönetimlere her zaman halk ayaklanmaları sayesinde direnebildiğinin altını çizmişler⁴⁵ ve ayaklanmadaki isyancıların biyografilerini esere bu bağlamda dâhil etmişlerdir.

Kalkışmanın Türk kökenli önemli figürlerinden Gaoche soyundan Hu-lü-jin ile Hun soyundan Po-liu-han-chang'a ait Kuzey Qi Kayıtları'nda yer alan biyografilere aşağıda yer verilmiştir. Özellikle Hu-lü-jin'in ayaklanmadaki konumu ve Kuzey Qi Devleti kurulduktan sonra sürekli artan askerî başarısı biyografisi okunduğunda daha açık ortaya çıkmaktadır. Po-liu-han-chang ise isyanın liderlerinden Gaohuan'ın yanında savaşan bir Hun soylusu olarak ayrıca önem arz etmektedir.⁴⁶

42 Günümüzde Çin'in Hebei bölgesine tekabül eder.

43 Kuzey Wei döneminde 400 yılında kurulan bölge, günümüzde Hebei'in Mancheng şehrinin güneyinde yer almaktadır. Xia Zhengnong, *age.*, s. 1222.

44 Ying bölgesi, 487 yılında Ding ve Ji bölgelerinin ayrılmasıyla oluşturulmuştur. Buraya Ying Denizi'nin adı verilmiştir. Sui Hanedanı döneminde günümüzdeki Hejian'e tekabül etmektedir. Xia Zhengnong, *age.*, s. 1188.

45 Li Baiyao, *age.*, s. 7.

46 Oldukça karmaşık bir dönem olan bu sürecin açıklığa kavuşması için elbette çok daha ileri çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada ayaklanma genel hatlarıyla ele alınmış ve yalnızca Türk kökenli iki kişinin biyografisi seçilerek dilimize tercüme edilmiştir.

Po-liu-han-chang'ın Biyografisi⁴⁷

Po-liu-han-chang'ın (破六韓常), küçük adı Bao-nian'dir (保年). Fu Hua (附化) yöresindedir. Hun Chanyü'sünün⁴⁸ soyundan gelir. Sağ Gu-li Beyi Pan-liu-xi (潘六奚), Wei [Devleti'nde] gizlenmişti, Pan-liu-xi'nin soyundan gelen oğulları [ve] torunlarının adı sonraki nesiller tarafından değiştirilerek Po-liu-han denildi. Nesiller boyunca boylarına liderlik ettiler. Babası Kong-que (孔雀) boy beyliğini miras almıştı [ancak] cesur biri değildi. Atalarından [Po-liu-han-] Ba-ling ayaklandığı zaman, Kong-que'yi Büyük Komutan, Eğitim Bakanı [ve] Güneyi Sakinleştiren Bey yapmıştı. [Fakat] Kong-que emrindeki on bin kişiye Er-zhu-rong'a teslim olmalarını emretmiş, [Çin Hükümdarı da] ona Kuzeyi Sakinleştiren General [unvanı] verilmesini emretmişti. [Böylece] halka önderlik eden ilk boy beyi olmuştu. [Bir süre sonra da] ölmüştü.

[Po-liu-han-] Chang, oldukça akıllı, zeki [ve] strateji [kurabilen] biriydi. At binmede, ok atmada çok iyiydi. [Rütbesi] Pingxi (Batı Sakinleştiren) Generali⁴⁹ olarak değiştirilmişti. Gaozu⁵⁰ ayaklanma çıkarttığında, [Po-liu-han-] Chang, Fu Hua [yöresini] savunmuş, Mo-qi-shou-luo-gan (万俟受落干) ile birlikte doğuya dönmüştü. Gaozu [da] onlara iltifat ederek, onları “Fujun (撫軍)” yapmıştı. [Po-liu-han-chang] bütün generallerle birlikte sefere çıkmış, yine Gaozu'nun peşinden bütün eşkıyalara saldırmıştı. [Bunun üzerine] Che Qi Büyük Generali (車騎大將軍)⁵¹ [ve] Kaifu yapılmış [ardından da] Pingyang [bölgesi] sorumlusu olarak, Luo Zhou Ceza Kâtipliği kaldırılmıştır. [Bir gün, Po-liu-han] Chang, Shizong'a

47 Li Baiyao, *age.*, s. 378, 379.

48 Çincenin ülkemize girdiği ilk yıllarda kullanılan transkripsiyon sistemi Wide Giles'da bu sözcük Ch'anyü şeklinde yazılmış ve Türkçe “Şan-hu” veya “Tanhu” olarak çeşitli kaynaklarda kullanılmıştır. Bk. Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde Askerî ve İdai Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988, s. 37; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, İstanbul 2003, s. 63. Bunun yanında Wide Giles sistemi kullanılmasına rağmen herhangi bir okunmuş verilmeden yalnızca yazılışın verildiği çalışmalar da mevcuttur. Bk. Ayşe Onat, Sema Orsoy, Konuralp Ercilasun, *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-Nu (Hun) Monografisi*, TTK, Ankara, 2004. Günümüzde ise hem Çin'de hem de modern Çince öğretiminde Pinyin Transkripsiyon sistemi kullanılmaktadır. Bu yüzden metnin orijinaline sadık kalmak amacıyla bu sisteme uygun olarak Chanyü sözcüğü kullanılmıştır.

49 Pingxi Generalliği Wei döneminde kurulmuştur. İkinci derece memuriyettir ve altında Ceza Kâtibi, Si Ma gibi memuriyetler vardır.

50 Gaozu ifadesi ile Kuzey Qi Hanedanı'nın kurucu lideri ve aynı zamanda Altı Uç Ayaklanması'nın öncülerinden Gaohuan kast edilmektedir.

51 Wei-jin döneminde kurulan Cheqi Büyük Generali unvanına sahip olan generallerin ordudaki konumu diğerlerine göre yüksektir. Altın mühür ve mor kurdeleye sahiptirler. Konularını bakanlarınkine denktir ve sarayın savunmasından sorumludurlar.

(世宗)⁵²: “Kendi memleketim Heyang’dan⁵³ başlayarak, Guankou [ve] Taihu yollarından geçtim. Bei Jing’in kuzeyine, Luo Zhou’un güneyine bütün stratejik noktaların hemen hepsini iyi bilirim. Fakat Taihu’nun güney kapısından Jing’e giden yoldan yüzlerce [kez] geçtim, Chi Gong Fan’a (赤工坂) girdiğimizde eşkıya doğu-batı yönündeki büyük yola doğru [ilerler], aramızda neredeyse yüz elli li var. Eşkıyanın yemeği ve parası işte bu yoldan geçer. Kandırmak için manzaralı yerleri seçip konaklar, sağlam yerler arayıp askerleri ve atları yerleştiririz. Uzak [bölgelerden] geri dönüşü [de] durdurursak, doğal olarak geçecek yolları kalmaz” dedi. Shizong onun fikrini kabul edip, Da Si Ma [görevindeki] Hu-lü-jin ve beraberindekileri yer aramaları için Yan Zhi (楊志), Bai Jia (百家), Hu Yan (呼延) yörelerine göndermişti. [Bir süre sonra Po-liu-han-] Chang resmî görevini sonlandırıp, Jinyang’a (晉陽)⁵⁴ dönmüş, [kendisine] Taibao (太保) ve Can Zhou Ceza Kâtipliği (滄州刺史) [unvanı] verilmişti. [Bir zaman sonra da] ölmüştü. [Öldüğünde] Shangshu ling (尚書令), Si Tu Gong (司徒公), Tai Fu (太傅) [ve] Halkı Yöneten İlk Boy Beyi [ile] sembolik Bey [unvanları] verilmişti. Öldükten sonra adına Zhong Wu (忠武/Sadık Savaşçı) denildi.

Hu-lü-jin’in Biyografisi⁵⁵

Hu-lü-jin’in (斛律金488-567), küçük adı A-liu-dun’dur (阿六敦/Altun?). Ordos’un Chi-le (敕勒) boyundandır. Büyük atası Pei-hou-li (倍侯利/Beyoğlu)⁵⁶ seddin [dışında] cesareti ile ünlüydü. [Hükümdar] Daowu zamanında [Pei-hou-li], boyuna Çin’e tabi olmayı emretmiş, [bunun üzerine] Mengdou Gong [Beyi] unvanı almıştır. Atası Fan-di-jin (幡地斤)sarayda bakandı. Babası Dana-xiang Ulu Üstad (大那瓌) ilk boy beyi [unvanını] almıştır. Tianping [yönetim döneminin] (534-537) ortasında [Hu-lü-] Jin asilzade [olmuş ve] Sikong Gong [Beyi] (司空公) yapılmıştır.

[Hu-lü-] Jin’in karakteri dürüst [ve] samimiydi. At binmede [ve] ok atmada [çok] iyiydi. Yaya askerleri Hun taktiklerini kullanırdı. [Havada uçuşan] toz [bulutlarının arasında] kaç atlı [ve] yaya [asker] olduğunu bilmesiyle ünlüydü. Toprağı koklayıp [düşman] ordusunun yakında mı uzakta mı olduğunu anlardı.

52 Shizong, Gaohuan’dan sonra tahta çıkan oğlu Gaodeng’dır.

53 Heyang (河陽) Sarı Irmağın kuzey yakasına işaret etmektedir.

54 Çin’in kuzeydeki önemli kentlerinden biri olan Jinyang günümüzde Shanxi’nin Taiyuan şehri Jinyuan bölgesidir.

55 Li Baiyao, *age.*, s. 219-222.

56 Hu-lü-jin’in atası Beyoğlu hakkında detaylı bilgi için bk. Kırilen, *age.*, s. 70.

Önceleri ordu komutanlığı yapmıştı. Huaishuo Garnizonu Komutanı Yang Jun (楊鈞) ile Ruruların⁵⁷ Beyi A-na-gui'yi kuzeye geri göndermişti. [A-na] Gui, [Hu-lü-] Jin'in ok attığını görünce, adamlarına işaret vermiştir. Daha sonra [A-na-] Gui, Gaoling'e (高陸) girip [orayı] yağmalamış, [Hu-lu-] Jin [ise] saldırıya direnerek onları yenilgiye uğratmıştır. Zhengguang [yönetim döneminin] (520-525) sonunda Po-liu-han-ba-ling isyan çıkarınca [Hu-lü-] Jin adamlarını toplayıp [Po-liu-han-ba-ling'e] tabi olmuş, [Po-liu-han-ba-] Ling, [Hu-lü-] Jin'e sembolik [bir] Wang [Beyi] unvanı vermiştir. [Ancak Hu-lü-] Jin, [Po-liu-han-ba-] Ling'in sonunda yenileceğini anlayınca, emrindeki on bin haneyle Yunzhou'da (雲州)⁵⁸ teslim olmak istemiştir. Bunun üzerine [talebi] kabul edilerek halkın ikinci Boy Beyi [unvanını] almıştır. [Bir süre sonra tekrar] Huanggua Tepesine (黃瓜堆) çekilmiş, [fakat] Du-luo-zhou (杜洛週) tarafından yenilgiye uğratılmıştır. [Bunun üzerine] boyu dağılan [Hu-lü-] Jin ve kardeşi [Hu-lü-] Ping kaçarak Er-zhu-rong'un [yanına] geri dönmüşlerdir. [Er-zhu-] Rong onu Ceza Kâtibi Yardımcısı yapıp, ardından Du-du makamına yükseltmiştir. [Hükümdar] Xiaozhuang (魏孝莊帝 507-531) tahta çıkınca, [Hu-lü-jin] Fucheng İlçesi Erkeği (阜城縣男) unvanı ardından da Ordos Generali [ve] Tunqi Xiaowei (屯騎校尉) unvanlarını almıştır. Devamında Ge-rong'a (葛榮 ? - 528)⁵⁹ [ve] Yuan-hao'a (元顥 485 - 529) ⁶⁰ saldırarak, sık sık zaferler kazanmış [ve] Zhen Nan Büyük Generali (鎮南大將軍) unvanını almıştır.

Daha sonra Er-zhu-zhao⁶¹ ve beraberindeki hainler karışıklık çıkarınca, Gaozu kafasında gizli bir kurtarma planı yapmış; [Hu-lü-] Jin, Lou-zhao⁶², She-di-gan⁶³ ve diğerleri [de] büyük planı onaylayınca birlikte ayaklanma çıkarmışlardır.

57 Aynı kavimden daha önceki sayfalarda Rouranlar olarak söz edilmiştir. Ancak Hu-lü-jin'in biyografisinde bu kavimden Rurular olarak bahsedilmektedir. Orijinal kaynağa sadık kalmak için sözcük değiştirilmeyerek olduğu gibi verilmiştir.

58 Çin'in Qin-Han Hanedanları döneminde kurulan Yunzhou, eski Çin'de askerî garnizonların kurulduğu kuzeydeki on altı bölgeden biridir.

59 Ayaklanmanın öncülerinden olan Xianbei kökenli Ge-rong, Huaishuo garnizonundandır. 528 yılında bir savaş sırasında Er-zhu-rong tarafından esir alınarak öldürülmüştür.

60 Tabgaç soylusu olan Yuan-hao, Tabgaç Wei Hükümdarı Xian Wendi Tuo- Hong'un torunudur.

61 Er-zhu-rong'un yeğeni olan Er-zhu-zhao Tabgaç Wei yönetimi sırasında çeşitli makamlara yükseltilmiş, başarılı bir komutandır.

62 Luo-zhao (婁昭), Kuzey Qi Hükümdarı Gaohuan'ın eşi Wuming Sultan'ın aynı anneden kardeşidir. Biyografisi için bk. Li Baiyao, *age.*, s. 196.

63 Xianbei soylu She-di-gan (庫狄干? -553), Kuzey Wei ve Kuzey Qi dönemlerinin önemli komutanlarındandır. Biyografisi için bk. Li Baiyao, *age.*, s. 197.

Gaozu güneyde Ye [şehirine]⁶⁴ saldırmış, [Hu-lü-] Jin'i [ise] Xindou'yu (信都)⁶⁵ savunmak üzere bırakıp; Heng, Yun, Yan, Shuo, Xian, Wei olmak üzere altı ilin büyük Du-dusu yaparak diğer işlerle ilgilenmiştir. [Ardından] Li Xiu'ya (李脩)⁶⁶ saldırıp onu yenilgiye uğratınca Sağ Guanglu Dafu [unvanını] almıştır. Gaozu, Ye [şehirinden sonra] Jinyang'a gelip [burayı] bastırarak, Er-zhu-zhao'a (尔朱兆) saldırıp yenilgiye uğratmıştır. Taichang [yönetim döneminin] başında (532) [Hu-lu-] Jin Fenzhou Ceza Kâtibi, bölgenin Büyük Du-du'su olmuş [ve] unvanı Hou (Bey) olarak yükselmiştir. [Ardından] Gaozu ile birlikte He-dou-ling'i (紇豆陵)⁶⁷ Hexi'de yenilgiye uğratmıştır. Tianping [yönetim döneminin] başında (534), [Doğu Wei'ler başkenti] Ye [şehirine] taşımıştır. [Bunun üzerine Gaohuan, Hu-lü-] Jin'e ath [ve] yaya otuz bin [askerin] başında Fengling garnizonunu [savunup], Batı [Wei'lere] saldırı hazırlığı yapmasını emretmiş, ordunun işi bitince Jinyang'a geri dönmüşlerdir. Gaozu ile birlikte Shayuan'de savaşmışlar [ancak] zafer kazanamayınca geri çekilmişlerdir. Bu yüzden Dongwei civarındaki şehirlere Batı [Wei] askerleri yeniden konuşlandırılmıştır. [Gaohuan, Hu-lü-] Jin'i, Wei-jing (尉景)⁶⁸ [ve] She-di-gan'a tekrar saldırması için göndermiştir. Yuanxiang [yönetim döneminin] (538-539) ortalarında Zhou Wendi (Yü-wen-tai) yeniden büyük bir orduyla Heyang'a geniş çaplı saldırı düzenlemiş, [bunun üzerine] Gaozu adamlarına saldırı emri verip [Hu-lü-] Jin'i Taizhou'a göndererek, çapraz güç oluşturmuştur.

[Hu-lü-]Jin, Jinzhou'a (晉州)⁶⁹ varınca, [Batı Wei'in] askerleri geri çekilmiş, karşılık vermemişlerdir. Bunun üzerine [Hu-lü-jin], Xue Xiuyi (薛脩義)⁷⁰ ile ortak hareket etmiş, Qiao Dağı'nı kuşatarak saldırmıştır. Kısa zaman sonra Gaozu [da] gelmiş [ve] hep birlikte [Qiao Dağı'daki] düşmanları bastırmışlardır. Ardından

64 Eski Çin'in önemli beş başkentinden biri olan Ye Şehri (鄴城) günümüzde Çin'in Hebei bölgesindeki Linzhang ilçesinin batısına tekabül etmektedir.

65 Xindou günümüzde Guangxi Hezhou şehrinin güneyindedir.

66 Küçük adı Si-zu olan Li Xiu aslen Pingyang Guantao bölgesindedir. Biyografisi için bk. Wei Shou, *age.*, s. 1966; Li Yanshou, *age.*, s. 2967.

67 He-dou-lian bir Xianbei soylusudur.

68 Kuzey Qi dönemi memurlarından olan Wei-jing Qiangwu ilçesindedir. Kaynaklarda iyi niyetli ve dürüst bir insan olarak anlatılmıştır. Biyografisi için bk. Li Baiyao, *age.*, s. 194.

69 Jinzhou bugün Hebei'in güneyinde yer almaktadır.

70 Küçük adı Gong Rang olan Xue Xiuyi, Hedongludur. Ataları sarayda önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Biyografisi için bk. Li Yanshou, *age.* s. 1918; Li Baiyao, *age.* s. 275.

[Hu-lü-jin] Gaozu ile birlikte Nanjiang (南絳),⁷¹ Shaojun (邵郡)⁷² gibi çok sayıda şehri ele geçirmiştir. Wuding [yönetim döneminin] (543-550) başında, Kuzey Yüzhou Ceza Kâtibi Gao Zhongmi Batu [Wei] için şehri tutarak isyan etmiş, [bunun üzerine] Zhou Wendi Luoyang'a saldırmıştır. Gaozu, [Hu-lü-] Jin'e Liu Feng (劉豐),⁷³ Bu-da-han-sa (步大汗薩)⁷⁴ gibi atlı [ve] yaya on binlerce [askerin] başında Heyang şehrini savunmasını [ve] düşmana direnmesini emretmiştir. [Bu sırada] Gaozu [da Luoyang'a] gidip, [Ceza Kâtibi Gao Zhong] Mi'yi yenilgiye uğratmıştır. Ordu geri döndüğünde, [Hu-lü-jin'in] Da Si-ma unvanı yükseltilecek Shi Guo⁷⁵ Beyi olarak değiştirilmiş, şehirdeki bin haneye [yemek verilmiş], Birinci Halk Boy Beyi unvanı değiştirilmiştir. [Wuding yönetim döneminin] üçüncü yılında (545) Gaozu ordusuyla çıkıp, Dağ Huları'na (山胡)⁷⁶ saldırarak [bölgeyi] iki ayrı yola ayırmıştır. [Hu-lü-] Jin Güney yolu ordu sorumlusu olmuş [ve askerlerine] Huanglu Tepesi'nden çıkmayı emretmiştir. Gaozu [ise] Kuzey Yolu'na çıkıp, Chihong Tepesi'nden geçmiş; [Hu-lü-] Jin ile Niaotushu'da (烏突戍)⁷⁷ buluşarak birlikte oradakilere saldırmışlardır. Ordu geri döndüğünde, [Hu-lü-jin] Huangzhou Ceza Kâtibi olmuştur. [Wuding yönetim döneminin] dördüncü yılında (546), [Hu-lü-] Jin Niaosu Dao'daki adamlarına Gaozu ile Jinzhou'da buluşmalarını emretmiştir. [Ardından] birlikte Yübi [şehrini] (玉壁城)⁷⁸ saldırarak yenilgiye uğratmışlardır. Ordu geri döndüğünde Gaozu, [Hu-lü-] Jin'e Zongdu Da Zhong (總督大眾) [unvanını] vererek Jinyang'a geri dönmüştür. [Beşinci yılda] (546) Gaozu ölmüş, Houjing (侯景503-552)⁷⁹ Yingzhou'u tutup

71 528 yılında Tabgaç Wei yönetimi sırasında kurulan Nanjiang, Jinzhou'a bağlıdır. Günümüzde Çin'in Shanxi bölgesindedir.

72 Tabgaç Wei hükümdarı Wei Mingdi yönetim dönemi (525-528) içerisinde kurulan Shaojun Sui Hanedanı döneminde yıkılmıştır.

73 Li Feng Altı Uç Ayaklanması sırasında şehirlerin savunmasında başarılar kazanmış bir askerdir. Biyografisi için bk. Li Yanshou, *age.*, s. 1901.

74 Xianbei kökenli Bu-da-han-sa isyancılar arasındadır. Biyografisi için bk. Li Baiyao, *age.*, s. 278.

75 Tarihsel olarak Shi Guo Taşkent'e tekabül etmektedir. Ancak burada sözü edilen dönemin olayları Çin'in iç bölgelerinde cereyan etmektedir.

76 Jihu (稽胡) olarak da bilinen Dağ Huları, Hunların soyundan gelmektedir. Güney-Kuzey Hanedanları döneminde günümüzdeki Shanxi ve Shaanxi bölgelerine yerleşmişlerdir. www.baidu.com E.T. 30.05.2018

77 Kuzey Zhou döneminde kurulan Niaotu ilçesi, Sui döneminde Taihe ili ve ilçesi olarak, Tang döneminde ise Taihe ve Linquan ilçesi olarak değişmiştir. Bu eski bölge günümüzde Shanxi'nin Linxian ilçesine batıda 40 li mesafededir. www.baidu.com E.T. 31.05.2018

78 Yübi şehri günümüzde Shanxi'deki Ji Shan ilçesinin güneybatısında yer almaktadır.

79 Tabgaç Wei dönemi Huaishuo garnizonundan olan Houjing, Xianbei kökenlidir. Güney

Batı Wei'e teslim etmiştir. [Bunun üzerine Hu-lu-] Jin'e Fan Le (潘樂 ?-555),⁸⁰ Xue Guyan (薛孤延)⁸¹ gibi adamların başında Heyang'ı savunması [ve saldırılara karşı] hazırlanması emredilmiştir. Batı Wei Büyük Du-du'su Li Jinghe (李景和) [ve] Ruo Ganbao'ı (若干寶) on binlerce atlı [ve] yaya [askerin] başında göndererek, [Yingzhou'a gitmek üzere] Xin Cheng'dan geçip Houjing'e yardım etmeyi planlamışlardır. [Hu-lü-] Jin adamlarına Guang Wu'da (廣武)⁸² durup onlara tuzak kurmalarını emretmiş [ancak Li] Jinghe ve beraberindekiler bunun haberini alınca geri çekilip kaçmışlardır. [Oradan döndükten sonra Hu-lü-jin] Sizhou Ceza Kâtipliğine yükseltilmiştir. Bunun üzerine bütün boyuna Yiyang [topraklarındaki] Yangzhi, Baijia, Huyan'de üç garnizon kurmalarını emretmiş, [garnizonlar] kurulunca savunma hazırlıkları için [oraya] taşınmışlardır. Houjing'in Nanxiang'a kaçmasıyla, Batı Wei'den Yi Tong San Si (儀同三司) [unvanlı] Wang Sizheng (王思政?-?)⁸³ Yingchuan'a (潁川)⁸⁴ girip [burayı] işgal etmiştir. Shizong, Gaoyue (高岳512 - 555),⁸⁵ Murong Shaozong (慕容紹宗 501-549)⁸⁶ [ve] Liu Feng'ı göndererek adamlarına Yingchuan'ı kuşatmalarını emretmiştir. Sonra tekrardan [Gaodeng, Hu-lü-] Jin'e adamları Peng Le (彭樂)⁸⁷ [ve] He-zhu Hun-dao-yuan'e (可朱渾道元)⁸⁸ Heyang'da garnizon kurup, [Houjing'in] kaçacağı yolu kesmelerini emretmiştir. [Bir zaman sonra da Hu-lü-] Jin'e Yingchuan'e saldırı emri vermiştir. Bu işi halledince [Gaodeng, Hu-lü-] Jin'e adamı E Ban (嵯坂) ile birlikte Yiyang'a yiyecek götürmesini emretmiştir. [Bu

Hanedanlarından Liao Hanedanı'nın komutanlarından olan Houjing, 548 yılında başka bir ayaklanma çıkararak kendini Liao Hanedanı'nın hükümdarı ilan etmiştir. Biyografisi için bk. Li Yanshou 李延壽, Nan Shi南史 (Güney Tarihi), Zhonghua Shuju, Pekin 1988, s. 1993.

- 80 İyancılardan biri olan Çin kökenli Fan le'nin biyografisi için bk. Li Baiyao, *age.*, s. 201.
- 81 Dai yöresinden gelen Xue Guyan çocukluğundan itibaren cesur, gelecek vaat eden ve savaş sanatı konusunda başarılı olan biri olarak kayıtlara geçmiştir. Biyografisi için bk. Li Yanshou, *age.*, s. 255.
- 82 Guang Wu, günümüzde Henan'ın Xingyang bölgesinin kuzeydoğusundaki Guang Wu Dağı'nın yukarı kısmında yer almaktadır.
- 83 Güney-Kuzey Hanedanları dönemi, Batı Wei Hanedanı komutanlarından Wang Sizheng Taiyuan yöresindedir. Biyografisi için bk. Linghu Defen, *age.*, s. 293.
- 84 Çin tarihindeki büyük ilçelerinden biri olan Yingchuan günümüzde Henan'ın Yu Zhou şehrinde yer almaktadır.
- 85 Gaoyue, Kuzey Qi hükümdarı Gaohuan'ın akrabasıdır.
- 86 Murong Sazong Xianbei kökenlidir, Tabgaç Wei ve Batı Wei döneminde komutanlık yapmıştır. Biyografisi için bk. Li Baiyao, *age.*, s. 1914; Li Yanshou, *age.*, s. 272.
- 87 Anding yöresinden olan Peng Le at binmede ve ok atmada çok iyidir. Aynı zamanda da oldukça cesurdur. Biyografisi için bk. Li Yanshou, *age.*, s. 1923.
- 88 Altı garnizondan Huaishuo'lu olan Hu-zhu Hun-dao-yuan küçüklüğünden itibaren Gaohuan'ın yakın arkadaşı olmuştur.

sırada] Batı Wei'in Jiudian Garnizonu Generali Ma Shaoling (馬紹隆), [Hu-lü-jin'in askerlerinin geçeceği] yola tuzak kurmuş, [ancak Hu-lü-] Jin onları yenilgiye uğratarak Anping İlçesi Erkeği [unvanını] almıştır.

Xianzu (顯祖)⁸⁹ [tahta çıktığında, Doğu Wei Hükümdarı Xiao Jingdi'nin] tahttan çekilmesini kabul etmiş, [Hu-lü-jin'i] Xianyang İlçe Beyi [ve] eskiden olduğu gibi Ceza Kâtibi yapmıştır. Aynı yılın kışında (550), yönetim Jinyang Sarayı'na geçmiştir. [Hu-lü-] Jin [bir zaman sonra] hastalanmış, hükümdar bizzat evine [giderek onunla] ilgilenmiş, ilaç verip [onunla ilgilenmesi için] sürekli birilerini göndermiştir. [Hu-lü-jin'in] hastalığı iyileşince [Si] Zhou'a (肆州)⁹⁰ geri dönmüş [ve Tianbao yönetim döneminin] üçüncü yılında (552) Tai-shi [makamına] yükseltilmiştir. Hükümdar [Wen Xuandi] Xi [boyuna] saldırmış, [Hu-lü-] Jin [de] hükümdarın ardından gitmişti. Ordu geri döndüğünde, Hükümdar bizzat Si Zhou'a [gidip], [Hu-lü-] Jin için ziyafet verip, [sonra] ayrılmıştır. [Daha sonra Tianbao yönetim döneminin] dördüncü yılında (553), [Hükümdar Hu-lü-jin'i] Ceza Kâtipliğinden çıkarmış, [Hu-lü-jin] Taishi [kimliğiyle] Jinyang'a geri dönmüştür.

[Bir gün] Hükümdar [Wen Xuandi] tekrardan bizzat [Hu-lü-jin'in] otağına gitmişti. Liu Sarayının bütün beyleri de onunla gitmiş, içki [içip] eğlenmişlerdi. Tüm gece süren [eğlence] gece sonunda ancak bitmişti. Hükümdar çok mutlu olmuş ve [Hu-lü-]Jin'in ikinci oğlu [Hu-] Feng-le'nın Wuwei Büyük Generali olmasını emrederek, [Hu-lü-] Jin'e: "Siz hükümdara yardım edip, [ülkemiz] için emek verdiniz. Baba-oğul [bize karşı] sadık ve dürüstsünüz. Ben de [sizinle] evlilik bağı kurup, sonsuza dek sınırlarımızı korumanızı [istiyorum]" demiştir. Bunun üzerine [Hu-lü-] Jin'in torunu [Hu-lü] Wu-dou'nun (斛律武都), Yining Konçuy (義寧公主) ile evlenmesi emredilmiştir. [Evlilik] töreninin gerçekleşeceği gün, Hükümdar, cariyeleri ile birlikte bizzat [Hu-lü-] Jin'in evine [gitmişti]. Hükümdarın eşi, velihaht [ve] bütün beyler de onlara eşlik etmişti. Görüldüğü kadarıyla [hükümdar, Hu-lü-jin'e] samimi [ve] saygılı davranıyordu.

Daha sonra Rurular Göktürkler tarafından yenilgiye uğratılmış, boyları dağılmıştır. [Bunun üzerine Kuzey Qi Hükümdarı Wen Xuandi] Ruruların kendi sınırlarına saldıracığından ve sınır [bölgelerinde yaşayan] halkları rahatsız edeceğinden endişelenerek, Hu-lü-] Jin'e yirmi bin atıyla Baidao'da garnizon

89 Xianzu, Gaohuan'in ikinci oğlu Gaoxiang'a verilen isimdir.

90 Tabgaç Wei döneminde 446 yılında kurulan Si Zhou günümüzde Shanxi'nin Xin Zhou bölgesindedir.

kurup hazırlanmasını emretmiştir. Ancak esirlerin komutanı Dou-po-tu-jiu-bei (豆婆吐久備) üç bin küsur haneyle gizlice plan yapıp batya doğru ilerlemiş, [keşfe çıkan ve onları gören] atlılar geri dönüp olanları anlatınca, [Hu-lü-] Jin kendisine bağlı boyların hepsine saldırı emri vererek [düşmanın] tamamını esir almıştır. [Bunun üzerine] Ruru Dan Bo (茹茹但鉢), ülkesini batya taşımaya karar vermişti. [Ancak Hu-lü-] Jin onun keşfe giden atlılarını yakalatıp [başkente] göndermiştir. Böylece [hükümdara] Ruruları yakalama gücüne sahip olduğunu göstermiştir. [Hükümdar] Xuanzu (Wen Xuandi) bu yüzden askerlerine [Hu-lu-] Jin ile Tu-la'da ortak [bir] saldırı emri vermiştir. [Burada] yirmi bin küsur haneyi ele geçirip geri dönmüşlerdir. Devamında [Hu-lü-jin] Sağ Chengxiang (右丞相), Qi Zhou Gan (齊州幹), Sol Chengxiang (左丞相) [makamlarına] yükselmiştir.

[Hükümdar] Suzong (肅宗Xiao Zhaodi) tahta çıktığında, [Hu-lü-jin] torununun veliahdın cariyesi olmasını teklif etmişti. Bunun üzerine [hükümdar, Hu-lü-] Jin'i görmek için saraya [çağırılmış, Hu-lü-jin] yaya araba çekicileriyle hükümdarın yanına gelmiştir. [Daha sonra] Shizu (世祖Wu Chengdi) tahta çıktığında, kendisine daha nazık muamele yapılınca, [Hu-lü-jin] tekrar torununun veliahdın cariyesi olmasını teklif etmiştir. [Hu-lü-] Jin'in büyük oğlu [Hu-lü-] Guang (斛律光) Büyük General, ikinci oğlu [Hu-lü-] Xian (斛律羨) ve torunu [Hu-lü-] Wudou [ise] Kaifu Yitong Sansi (開府儀同三司) [görevlerine] getirilmişler [ve] garnizondan çıkıp dağlara yerleşmişlerdi. Hu-lü-jin'in kalan oğulları [ve] torunlarının hepsi zengin asilzadeler olmuşlardı. [Ailesinden] bir hükümdar eşi, iki veliaht cariyesi [vermiş], üç Konçuy almıştı. [Ona duyulan] saygı [ve gördüğü] ihtimam kimseyle kıyaslanmayacak durumdaydı. [Bir gün, Hu-lü-] Jin [oğlu] Guang'a: "Ben eğitimsiz [biri] olmama rağmen, eskiden Liang Ji (梁冀 ? - 159)⁹¹ gibi kadın tarafından olan akrabalardan öldürülmeyen kalmadığımı duydum. Eğer kadının [sana] düşkün olursa herkes [tarafından] kıskanılırsın [fakat] kadının [sana] düşkün olmazsa Göğün oğlu [tarafından] görmezden gelinirsin. Benim ailem daimi başarıları [ve] koruduğu sadakati [sayesinde] zenginlik [ve] asaletle kavuştun. [Bizim] kadınların gerisinde kalmamız mümkün mü? [Lakin sarayın] lütuflarına reddedersek [de], hep endişe içinde oluruz" diye öğütledi. Tiantong [yönetim döneminin] üçüncü yılında (567) [Hu-lü-jin] öldü. Seksen yaşındaydı. [Hükümdar] Shizu (Wu Chengdi) Batı sarayında, [Hu-lü-jin'in] veliahdı olan Bey Jinyang sarayında yas tutmuştu. [Saray, veliahdı] altından balta hediye edip,

91 Doğu Han Hanedanı döneminde hükümdarın eşinin akrabası ve memurlarından olan Liang Ji'nin, Hükümdarın eşi Liang Ji Sultan'ın ölümünden sonra başına buyruk tavırları karşısında Han Hanedanı hükümdarı Han Huangdi rahatsız olmuş ve onu beş kişiye öldürtmüştür.

elçi [ve] komutanlar göndermişti. Shuo (朔州), Ding (定州), Ji (冀州), Bing (并州), Ying (瀛洲), Qing (青州), Qi (齊州), Ca ng (滄州), You (幽州), Si (肆州), Jin (晉州), Fen (汾州) olmak üzere on iki bölgenin askeri işlerinden [sorumlular], ülke liderleri, Taiwei Beyi, Lu Shangshu, Shuofang Ceza Kâtibi, Boy beyleri [ve] Beyler eskiden olduğu gibi bir milyon para hediye gönderdiler. [Hu-lü-jin'in] öldükten sonraki adı “Wu/Savaşçı” olmuş, yerine oğlu [Hu-lu-] Guang geçmiştir.

Sonuç

Tabgaç Wei Hükümdarı Xiao Wendi'nin başkenti güneye taşınması ile başlayan ve ardından kılık kıyafette değişiklik, soyadı kanunu, Çin usulü idare, idari işlerde Çince kullanımı gibi gelişmelerle kendini gösteren Çinleşme politikası sonucunda, Türk Tabgaç kökenli kişiler tarafından başlatılan Altı Uç Ayaklanması, Tabgaç Wei yönetiminin yıkılma sebeplerinden biri haline gelmiştir.

Bu süreçte Türk Tabgaç kökenli kişiler Çin'deki pek çok bölgeyi kendi idarelerine katmışlardır. Özellikle biyografisi verilen Hu-lü-jin ayaklanmanın en güçlü isimlerinden olmuştur.

Bunun yanında ayaklanmanın bir diğer önemi Türk Tabgaç kökenli isyancılardan bazılarının ileride kurulacak Tang Hanedanı'nın kurucularının ataları olmalarıdır. Özellikle Tang'ın kurucu lideri Li Yuan'in annesinin isyancılardan bazılarının mensup olduğu Xianbei kökenli Dugu (獨孤) boyundan gelmesi dikkat çekicidir.

Ayaklanma sonrasında isyancılar bir lider çıkaramadıkları için dağılmışlar ve son olarak liderlik vasfı taşıdıkları düşündükleri Gaohuan'ın peşinden gitmişlerdir. Gaohuan Çin tarihinde Kuzey Qi Devleti olarak bilinen ve 550-577 yılları arasında ayakta kalan devleti kurmuştur. Kuzey Qi Devleti'nin Türk tarihi açısından önemini tek cümleyle ifade etmek gerekirse, Göktürk Kağanı Taspar'ın (他鉢可汗) Çin'in Göktürlere olan sadakatini vurguladığı “Güneydeki iki oğlum bana sadıkken, şu ya da bu yok diye neden endişe edeyim ki?” cümlesi örnek gösterilebilir. Çünkü Taspar'ın bu cümlede sözünü ettiği “iki oğlundan” biri Kuzey Qi Devleti'dir.

Kaynaklar

- Donuk, Abdülkadir, *Eski Türk Devletlerinde Askerî ve İdari Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988.
- Du, You 杜佑, *Tong Dian* 通典, Zhonghua Shuju, Pekin 2002.
- Eberhard, Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları*, çev. Nimet Uluğtuğ, TTK, Ankara 1942.
- Fan, Ye 範擘, *Hou Han Shu* 後漢書 (Sonraki Han Kayıtları), Zhonghua Shuju, Pekin 1988.
- Golden, Peter B., *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çev. Osman Karatay, Ötüken, İstanbul 2013.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, İstanbul 2003.
- Kırilen, Gürhan, *Göktürklerden Önce Türkler*, Gece Kitaplığı, Ankara 2015.
- Li, Baiyao 李白藥, *Bei Qi Shu* 北齊書 (Kuzey Qi Kayıtları), Zhonghua Shuju, Pekin 1988.
- Li, Yanshou 李延壽, *Bei Shi* 北史 (Kuzey Tarihi), Zhonghua Shuju, Pekin 1988.
- Li, Yanshou 李延壽, *Nan Shi* 南史 (Güney Tarihi), Zhonghua Shuju, Pekin 1988.
- Linghu, Defen 令狐德棻, *Zhou Shu* 周書 (Zhou Kayıtları), Zhonghua Shuju, Pekin 1988.
- Onat, Ayşe, Orsoy, Sema, Ercilasun Konuralp, *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-Nu (Hun) Monografisi*, TTK, Ankara 2004.
- Qi, Meng 祁萌- Zhao, Yue 赵悦, “Wei-Jin Güney-Kuzey Hanedanları Dönemi Ye Şehri'nin Tarihsel Olarak Karşılaştığı Kayıpların Analizi 浅析魏晋南北朝时期邺城历史机遇的丧失”, *Anyang Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, 2012, s. 59-63.
- Sima, Guang 司馬光, *Zizhi Tongjian* 資治通鑑, Zhonghua Shuju, Pekin 1988.
- Xia, Zhengnong 夏征农, *Cihai* Ansiklopedik Sözlük 辞海, 上海辞书出版社 Shanghai Cishu Chubanshe, Shanghai 1999.
- Wang, Jianning 王健宁, “从魏晋隋唐时期的“汉化胡化”看北魏孝文帝改革 (Wei-Jin, Sui-Tang Döneminde ‘Çinleşme-Yabancılaşma’ Açısından Kuzey Wei Hükümdarı Xiao Wendi'nin Devrimi)”, *历史教学 (Tarih Öğretimi Dergisi)*, 2012/5, s. 42-45.

Wei, Shou 魏收 *Wei Shu* 魏書 (Wei Kayıtları), Zhonghua Shuju, Pekin 1988.

Yang, Yaokun 杨耀坤, “Kuzey Wei Dönemi Sonlarındaki Kuzey Uçları Ayaklanması Analizi 北魏末年北镇暴动分析”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Pekin 1978, s. 63-70.

Yıldırım, Kürşat, “Çin’in Bozkırlı Kavimlerle Mücadele Siyaseti ve Stratejisi: Juanjuan’lar Misali (Miladî III-VI. Yüzyıl)” *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 199 (2012), s. 225-240.

_____, Kürşat, “Erken Tabgaç (To-pa) Tarihinin Ana Hatları (Wei Shu’nun İlk Bölümüne Göre)”, *Turkish Studies*, Vol 7/3 Summer (2012), s. 2711-2738.

Zang, Lihe 藏励龢, *中国古今地名大辞典* (*Çin Eski ve Yeni Yer Adları Büyük Sözlüğü*), 商务印书馆 Shangwu Yinshuguan, Hong Kong 1982.